Magdalena Centkowska

Rozwiązanie konfliktu o Górski Karabach – przegląd inicjatyw pokojowych

Obronność - Zeszyty Naukowe Wydziału Zarządzania i Dowodzenia Akademii Obrony Narodowej nr 4(8), 44-58

2013

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

MUZEUM HISTORII POLSKI

OBRONNOŚĆ. Zeszyty Naukowe 4(8)/2013
ISSN 2299-2316

Autor
mgr Magdalena Centkowska
m.centkowska@aon.edu.pl

ROZWIĄZANIE KONFLIKTU O GÓRSKI KARABACH – PRZEGLĄD INICJATYW POKOJOWYCH

Układ stosunków międzynarodowych na obszarze Kaukazu Południowego jest kształtowany przez pryzmat nierozwiązanych kwestii terytorialnych powstałych po rozpadzie Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich (ZSRR). Jednym z nich jest nierozstrzygnięty od przeszło 90 lat konflikt o teren Górskiego Karabachu, do którego prawa roszczą sobie zarówno Armenia, jak i Azerbejdżan. Każda ze stron broni swoich racji, bowiem spór nie ma jedynie wymiaru terytorialnego, ale również etniczny czy ekonomiczny. Relacje między państwami przesycone są brakiem zaufania wynikającym ze wzajemnych krzywd doznanych podczas masakr z 1905 roku (wojna ormiańsko-tatarska) i z 1992 roku (rzeź w Chodżale), a enklawa stała się instrumentem w rywalizacji mocarstw. Sytuacji nie polepsza również fakt, iż konflikt jest w fazie zamrożenia. Od czasu podpisania protokołu o zaprzestaniu ognia nie wypracowano konsensusu i na stałe nie zażegnano konfliktu. Niniejszy artykuł jest próbą analizy wszelkich inicjatyw podejmowanych w celu rozwiązania sporu. Autor koncentruje swoja uwagę głównie na inicjatywach w ramach Organizacji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie (OBWE) i jej poprzedniczki Konferencji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie (KBWE), a także Organizacji Narodów Zjednoczonych (ONZ) i Unii Europejskiej (UE).

Najwcześniej rozwiązania sporu o Górski Karabach zaczęto poszukiwać w ramach KBWE. Już na posiedzeniu w Helsinkach (24 marzec 1992 r.) Rada składająca się z Ministrów Spraw Zagranicznych zwróciła się z prośbą do Przewodniczącego o zwołanie konferencji pod auspicjami KBWE, której priorytetem będzie rozwiązanie kwestii karabaskiej. W dokumencie końcowym wyrażono zaniepokojenie narastającą eskalacją konfliktu i apelowano o stworzenie podstaw do konstruktywnego dialogu[1]. Niestety nie doszło do zorganizowania konferencji, mimo to państwa mające w niej uczestniczyć powołały tzw. Grupę Mińską (GM)[2]. Dwa lata później pojawiły się nowe inicjatywy w sprawie Górskiego Karabachu m.in. opubli-

[1] *First Additional Meeting of the Council of CSCE, II. Summary of Conclusions,* 24.03.1992.

[2] Skład Grupy Mińskiej: Armenia, Azerbejdżan, Białoruś, Czechosłowacja, Francja, Niemcy, Włochy, Rosja, Szwecja, Turcja, USA. Zaznaczono, że przedstawiciele władz nieuznawanego Karabachu będą zapraszani na poszczególne spotkania.

kowany 1 lipca polityczny plan J. Maresca, który przeszedł do historii pod nazwą *Associated State,* czyli państwa stowarzyszonego. Według dyplomaty Karabach powinien być jak najbardziej samodzielnym państwem w ramach Azerbejdżanu. Poruszył on również kwestie: posiadania przedstawicielstw w Moskwie, Baku i Erewaniu; zmniejszenia sił zbrojnych (wystarczające okazałyby się lokalne siły bezpieczeństwa); utrzymaniu połączeń Armenii z Karabachem i Azerbejdżanu z Nachiczewanem. Gwarantem wykonania postanowień miały być ONZ i OBWE[3]. Kwestie regionalne poruszone zostały na przypadającym na ten sam rok 80. szczycie KBWE w Budapeszcie. Powołano wówczas współprzewodniczących Grupy Mińskiej, których zadaniem miało być koordynowanie działań mediacyjnych i negocjacyjnych[4]. Wykonaniem decyzji szczytu było wydanie przez ówczesnego przewodniczącego mandatu dla współprzewodniczących GM, w którym znalazły się zasady wyboru, kompetencje i cele, jakimi będzie się kierować podczas podejmowanych wysiłków na rzecz pokoju w Górskim Karabachu. Efektem szczytu była zwiększona liczba inicjatyw pokojowych nie tylko ze strony GM, lecz także poszczególnych państw. Przykładem tego zjawiska są bezskuteczne rokowania podjęte w Moskwie (6-11 lutego 1995 r.), czy wizyta grupy pośredniczącej z Rosji i Szwecji[5].

Lata 1995-1996 nie służyły mediacjom, a wprost przeciwnie. Jedną z poważnych przyczyn utrudniających ten proces była zbyt głęboka rozbieżność zdań Armenii i Azerbejdżanu[6]. Przez brak wzajemnych ustępstw doszło do odrzucenia m.in. zaproponowanej przez Rosję koncepcji pakietowej[7]. Jedynym sukcesem tego okresu było parafowanie przez strony umowy w sprawie jeńców i korytarza transportowego[8].

Po raz pierwszy na wysokim szczeblu problem kaukaski został omówiony podczas szczytu lizbońskiego. Zasady, jakimi powinno się kierować w znalezieniu rozwiązania, to: 1) poszanowanie integralności terytorialnej; 2) zasada samostanowienia podczas ustalania statusu Górskiego Karabachu; 3) gwarancja bezpieczeństwa dla Karabachu i ludności zamieszkującej ten teren[9]. Powyższe zasady zostały przychylnie przyjęte przez Azerbejdżan i Ormian karabaskich, natomiast prezydent Armenii L. Ter-

---

[3] A. Abasov, H. Khachatrian, *The Karabakh conflict variants of settlement: concepts and reality*, Baku-Yerevan 2006, s. 41.

[4] *Nagorno-Karabakh: a Plan for Peace*, ICG Europe Report NO 167, 11 October, s. 11.

[5] http://library.aliyev-heritage.org/pl/5718479.html, [dostęp: 20.03.2013].

[6] S. Cornell, S. Starr, *The Caucasus: A Challange for Europe,* Silk Road Paper June 2006, s. 29.

[7] Koncepcja pakietowa zakładała osiągnięcie przez strony wstępnego porozumienia co do najważniejszych kwestii m.in. wycofania wojsk z sześciu okupowanych rejonów Azerbejdżanu oraz powrotu uchodźców. Zob., N. Konarzewska, *Geneza, przebieg i konsekwencje konfliktu w Górskim Karabachu*, praca magisterska UW, Warszawa 2010, s. 64.

[8] http://library.aliyev-heritage.org/pl/5718479.html, [dostęp: 20.03.2013].

[9] *Lisbon Document 1996, Annex I, Statement of the delegation of Armenia, 3.12.1996*, s. 15.

Petrosjan skorzystał z przysługującego mu prawa veta[10]. Pozytywnym efektem tej sesji negocjacji było jedynie stworzenie dobrej atmosfery między stronami oraz określenie ogólnych ram współpracy[11]. Działania OBWE w latach 1992-1996 niepochlebnie ocenił prezydent Armenii, mówiąc, że były blefem, a żadnego procesu pokojowego nie było. Państwa były bardziej zajęte rywalizacją między sobą niż myśleniem o rozwiązaniu problemu[12].

W drugiej połowie lat 90. Współprzewodniczący Rady OBWE wysunęli nowe koncepcje uregulowania sporu, które dotyczyły nie tylko formalnego rozwiązania konfliktu, lecz także statusu Karabachu. Pierwsza z nich zaproponowana w lipcu 1997 r., nazwana *koncepcją pakietową*, zawarta został w dokumencie *Kompleksowe porozumienie w sprawie rozwiązania konfliktu w Górskim Karabachu.* Składał się z dwóch projektów: zakończenia działań zbrojnych i określenia statusu Górskiego Karabachu. Główne założenia to: 1) wyrzeknięcie się użycia sił zbrojnych i wycofanie ich dwuetapowo; 2) ułatwienie rozmieszczenia sił pokojowych; 3) rozwiązanie dotyczące Suszy i korytarza laczyńskiego[13].

Druga koncepcja z grudnia 1997 r. nazwana *krok po kroku* została zaproponowana przez USA, Francję i Rosję, czyli przez tzw. trojkę. Treść koncepcji dotyczyła podzielenia planu na kilka etapów, stąd druga nazwa tzw. formuła stopniowa. W pierwszej kolejności Ormianie mieliby oddać tereny znajdujące się poza granicami Karabachu (7 regionów plus miasto Susza). Na te tereny mieliby wrócić uchodźcy z Azerbejdżanu, a w zamian udzielono by zgody na utworzenie sil zbrojnych w Karabachu o odpowiednich limitach i podległych kontroli międzynarodowej. W drugim etapie w korytarzu laczyńskim zostałyby rozmieszczony kontyngent OBWE (siły Rosji, USA i państw zachodnich). Plan przewidywał również odblokowanie tras komunikacyjnych, a następnie rozmowy na temat statusu Karabachu na podstawie zasad lizbońskich[14]. Można stwierdzić, iż ideą jest dążenie do rozwiązań, co do których jest zgoda obu stron, a następnie przechodzenie do kwestii trudniejszych. Koncepcja ta również została jedynie na papierze, bowiem rozbieżności w zdaniach były zbyt duże. Według prezydenta Armenii rozwiązanie było jedynie możliwe tylko w jednym pakiecie, bowiem zmiany statusu bez ostatecznego rozwiązania groziły wznowieniem dzia-

---

[10] *Lisbon Document 1996, Annex II, Statement of the delegation of Armenia,* 3.12.1996, s. 15.

[11] P. Jastrzębski, *Konflikt o Górski Karabach,* [w:] W. Malendowski (red.), *Spory i konflikty międzynarodowe. Aspekty prawne i polityczne*, Wrocław 2000, s. 304.

[12] S. Kardaś, *Spór wokół Górskiego Karabachu. Wybrane aspekty polityczne*, [w:] K. Iwańczuk, T. Kapuśniak (red.), *Region Kaukazu w stosunkach międzynarodowych*, Lublin 2008, s. 172.

[13] *Comprehensive Agreement to Resolve the Nagorno-Karabakh Conflict.*

[14] P. Jastrzębski, *Konflikt…,* wyd. cyt., s.3 04.

łań[15]. Ter-Petrosjan był świadomy konsekwencji jakie płyną z blokady ekonomicznej Armenii w czasie przedłużającego się pata negocjacyjnego. Z uwagi na fakt, iż Górski Karabach ma nikłe szanse na uzyskanie niepodległości czy separację, zaproponował, aby znalazł się on w granicach Azerbejdżanu z większym stopniem samodzielności. W zamian Baku zniosłoby blokadę ekonomiczną i komunikacyjną, a ludność karabaska czułaby się bezpiecznie. Armenia za to mogłaby kontrolować korytarz laczyński i brać udział w kształtowaniu państwowości Karabachu[16]. Opór wobec takiej decyzji podniósł gabinet ministrów, szczególnie premier Robert Koczarian, który należał do tak zwanego klanu karabaskiego[17]. W lutym 1998 r. Ter-Petrosjan został w sposób niekonstytucyjny zmuszony do ustąpienia. Prezydentem wówczas został faworyt R. Koczarian, który swą władzę utrzymał do 2008 roku[18]. Taki wybór miał niezwykle istotne znaczenie dla procesu pokojowego. Oznaczał m.in. usztywnienie stanowiska Armenii, a w efekcie zaprzestanie dotychczasowych wysiłków negocjacyjnych[19]. Roszady na najwyższych stanowiskach władzy w Armenii miały niewątpliwie wpływ na dalszy proces miński. Listopadowy szczyt OBWE przyniósł kolejny plan stabilizacji Górskiego Karabachu. Plan został opracowany przez rosyjskich dyplomatów na podstawie rozwiązań zastosowanych w konflikcie naddnieprzańskim i abchaskim[20]. Idea wspólnego państwa (*common state*) opierała się na następujących założeniach: 1) Górski Karabach staje się jednostką terytorialną w granicach wcześniejszego obwodu autonomicznego, tworząc z Azerbejdżanem państwo uznane przez społeczność międzynarodową; 2) obie jednostki podpisują między sobą porozumienie w sprawie podziału stref odpowiedzialności; 3) Karabach będzie posiadał konstytucję obowiązującą na jego terytorium; 4) w Karabachu będzie również obowiązywać prawo azerskie, jeśli nie będzie sprzeczne z jego konstytucją; 5) GK ma prawo do utrzymywania stosunków dyplomatycznych w ściśle określonych dziedzinach oraz posiadania Gwardii Narodowej, policji[21]. Podane założenia nie określiły hierarchii władzy Armenii

[15] A. Abasov, H. Koczarian, *The Karabakh conflict…,* wyd. cyt., s. 43.

[16] A. Yanusov, *Azerbejdżan w nadziale XXI wieka: konflikty i potencjalnyje ugrozy,* Baku 2007, s. 16.

[17] *Nagła zmiana politycznego krajobrazu Armenii oddala rozwiązanie problemu Górnego Karabachu*, Tydzień na Wschodzie 1998, nr 5, s. 2.

[18] Por., S. H. Astourain, *From Ter-Petrosian to Kocharian: Leadership Change in Armenia Berkley University*, [w:] *Berkley Program in Soviet and Post-Soviet Studies*, Working Paper Series Winter 2001, s. 4-5.

[19] *Nagła zmiana…,* wyd. cyt., s. 2.

[20] A. Yanusov, *Azerbejdżan*…, wyd. cyt., s. 18.

[21] *Minsk Group proposal ('common state deal').*

i Azerbejdżanu dotyczącej GK. Prawdopodobnie pominięto tę kwestię ze względu na kontrowersje, jakie wywoływała ona już w przeszłości[22].

Intensywniej próby uregulowania konfliktu przebiegały na szczeblu konsultacji przedstawicieli państw zainteresowanych stron. Od kwietnia 1999 r. rozpoczęły się bilateralne rozmowy prezydentów republik R. Koczariana i G. Alijewa[23]. Dialog ten miał być sposobem na przełamanie pata negocjacyjnego trwającego od czasu odrzucenia wariantu *Common state*. Toczyły się one pod auspicjami trojki, zwłaszcza USA i Rosji; Grupa Mińska spełniać miała funkcję komplementarną wobec bezpośrednich pertraktacji. Podczas szeregu spotkań w 1999 r. zaczęto rozmawiać nad nowym zmodyfikowanym pomysłem specjalisty Departamentu Stanu na Kaukazie Paula Goble, skąd nazwa *Goble Plan*. Głównym założeniem była wymiana terytorialna: Armenia w zamian za dostęp do korytarza laczyńskiego miała udostępnić Azerbejdżanowi rejon Megri łączący go z Nachiczewanem. Przyjęcie planu skomplikowała sytuacja polityczna w obu państwach[24].

Nowe propozycje rozwiązania kwestii karabachskiej padły w Paryżu i Key West. Pierwsza z nich odbyła się 4-5 marca 2001 r. przy udziale prezydenta Francji Jacques'a Chiraca w charakterze mediatora. Jak pisze T. de Waal w tym czasie zarówno gazety armeńskie, jak i azerskie wydrukowały przecieki trzech kopii planów Grupy Mińskiej. Były one przeznaczone do badania opinii na temat sprawy karabaskiej i miały utorować drogę czwartej kompletnie innej idei[25]. Zakres różnic między dyskutantami wyszedł na jaw po negocjacjach w Paryżu, gdzie Baku skrytykował współprzewodniczących za brak wystarczających starań w celu wypracowania pokojowego rozwiązania[26].

W kwietniu 2001 r. w dniach 3-7 kontynuowano rozmowy zapoczątkowane przez prezydenta Francji, tym razem w USA dokładnie w Key West. Ten etap w procesie negocjacji był najgłośniejszy i najbardziej intensywny, bowiem stanowił nowy format negocjacji – poufny dialog głów państw z udziałem specjalistów. Szczegóły rozmów pozostają tajemnicą, jednak pojawiły się pogłoski o osiągnięciu porozumienia w 80 lub 90 procentach[27]. Według strony armeńskiej władze zaproponowały 3 zasady, na jakich powinno opierać się porozumienie: 1) wyłączenie możliwości wertykalnego

---

[22] T. Potier, *Nagorno-Karabakh: Ever Closer to a Settlement, Step-by-Step*, http://www.core-hamburg.de/documents/yearbook/english/09/Potier-en.pdf, [dostęp: 08.03. 2013].

[23] J. Wróbel, *Karabaski proces pokojowy – stan obecny i perspektywy uregulowania konfliktu*, Tydzień na Wschodzie 12.04.2001, nr 5, s. 29.

[24] Z punktu widzenia Armenii poprzez rezygnacje z jednego regionu straciłaby południową granicę ze swoim najbliższym sąsiadem Iranem. T. de Waal, *Black Garden: Armenia and Azerbaijan through peace and war,* New York 2003, s. 264.

[25] Tamże, s. 265.

[26] T. Martirosyan, *Key West Talks on Nagorno-Karabakh: Will the Caucasian Knot Be Cut?*, Central Asia-Caucasus Analyst 9 May 2001.

[27] T. de Waal, *Black Garden…,* wyd. cyt., s. 363.

podporządkowania Górskiego Karabachu władzom centralnym w Baku; 2) zapewnienie stałej komunikacji miedzy Karabachem a Armenią; 3) udzielenie gwarancji bezpieczeństwa dla ludności karabaskiej[28]. Po tych rozmowach obie strony nie czuły się usatysfakcjonowane nowym projektem, a w czasie niestabilnej sytuacji politycznej obawiali się publicznie wyrażać wolę zawarcia kompromisu.

Po atakach z 11 września Armenia i Azerbejdżan stanęły po stronie koalicji antyterrorystycznej. Wydawało się, iż jest to doskonała okazja do współpracy, jednak rzeczywistość okazała się inna. Strona azerska oskarżała Ormian o udział w światowej siatce terrorystycznej, a Armenia Azerów o współpracę z bojownikami czeczeńskimi[29].

W latach 2002-2003 przypada impas w rozmowach negocjacyjnych między zwaśnionymi stronami. Dochodziło do spotkań w Pradze, Mołdawii, jednak nie tworzono nowych pomysłów, jedynie analizowano poprzednie. Sami prezydenci uznawali cykle tych spotkań za tradycyjne i użyteczne, lecz niedające konkretnych wyników[30]. Taki stan rzeczy spowodowany był problemami wewnętrznymi republik. Po zakończeniu roszad na najwyższych szczeblach proces pokojowy ruszył na nowo, jednak w atmosferze krytyki Alijewa dotyczącej działalności GM. Sygnały o bezproduktywności Grupy pojawiały się na szczytach WNP w Sadarak, Kiszyniowie[31]. Opinia publiczna w Armenii również nie była przekonana co do wznowienia operacji wojskowej – według sondażu Vox Populi tylko 21% ankietowanych było zdania, że powrót do wojny jest możliwy[32]. Szerokie dyskusje w Baku i na łamach GM doprowadziły 16 kwietnia 2004 r. do powstania nowego etapu negocjacyjnego, zwanego procesem praskim, zakładającego cykl spotkań na szczeblu ministerialnym[33]. Według raportu GM miała być to nowa forma dialogu *bez zobowiązań, bez negocjacji po prostu dialog w każdej sprawie zaproponowanej przez stronę bądź współprzewodniczących*. Etap praski został powitany ostrożnie zarówno w Baku jak i Erywaniu. Minister Spraw Zagranicznych Armenii po spotkaniu ze swym azerskim odpowiednikiem w styczniu 2005 r. stwierdził, że kwestia może być rozwiązana tylko, gdy obie strony i Karabach będą częścią procesu pokojowego. Strona azerska ostro skrytykowała pomysł włączenia przedstawicieli Karabachu w proces. Chwilowy impas został przełamany w grudniu podczas spotkania w Genewie, gdzie po raz kolejny rozważano wariant krok po kroku.

---

[28] A. Abasov, H. Khachatrian, *The Karabakh conflict…,* wyd. cyt., s. 25.

[29] J. Wróbel, *Karabaski…*, wyd. cyt., s. 30.

[30] C. Migdalovitz, *Armenia-Azerbaijan Conflict*, CRS Issue Brief for Congress 8 August 2003, s. 8.

[31] M. Lejman, *Azerbejdżan: W cieniu konfliktu karabachskiego*, http://www.korespondent-wschodni.org/analizy/armenia-w-cieniu-konfliktu-konfliktu-karabaskiego-analiza-m-lejman, [dostęp: 12.012.2013].

[32] BBC Monitoring Select Central Asia and South Caucasus, 7 December 2004, s. 11.

[33] S. Kardaś, *Spór wokół…,* wyd. cyt., s. 177.

Jak wynika z raportu posiedzenia Rady Ministerialnej OBWE z 30 grudnia 2004 r. po odbyciu 4 spotkań zidentyfikowano podstawy, na których można rozpocząć negocjacje. Przedstawiono również możliwe scenariusze: 1) brak porozumienia za którym idzie utrzymanie obecnego kruchego status quo; 2) dwustronna umowa zamrażająca de facto obecną sytuację, która zostanie rozwiązana po normalizacji stosunków; 3) porozumienie w sprawie nowego statusu będzie wdrażane stopniowo zgodnie z postanowieniami zawartymi w umowie[34]. OBWE nie tylko uczestniczyła w procesie negocjacyjnym, lecz także utrzymuje obecność w terenie. Analiza raportu z 13 Sesji Ministerialnej w Lublanie wskazuje na duże postępy w procesie negocjacyjnym[35]. Szczególnie owocne były spotkania w Warszawie (15 maja) i w Kazaniu (27 sierpnia), po których wierzono, że strony są gotowe podjąć decyzję[36].

Obie strony uzgodniły, że jeżeli rozwiązanie nie zostanie osiągnięte to pięć z siedmiu dzielnic okupowanych przez siły ormiańskie zostanie zwróconych pod kontrolę Azerów, a na terytorium pojawią się międzynarodowe siły pokojowe[37]. Armeński Minister Spraw Zagranicznych uważał taki układ za podstawę do dalszych negocjacji, natomiast jego azerski odpowiednik podkreślił, że diabeł tkwi w szczegółach i wiele zależy od warunków referendum, jakie miałoby się odbyć w Karabachu. Kiedy na horyzoncie pojawiła się groźba zaprzestania negocjacji Współprzewodniczący zaproponowali szereg zasad, które mogły być pomocne w ponownej dyskusji: (1) tymczasowe określenie statusu GK; (2) stałe uregulowanie statusu miałby nastąpić w drodze referendum pod warunkiem powrotu azerskich uchodźców. Mimo przychylności stron co do takich propozycji, brak rozwiązania kwestii korytarza uniemożliwiała dalsze porozumienie.

Najważniejszymi osiągnięciami roku 2007 w sprawie negocjacji były cztery spotkania styczniowe (od 23 do 26), w których uczestniczyli prezydenci dwóch wrogich republik, a także przedstawiciele Trójki. Odbywały się one w dwóch stolicach Baku – Erywań, jedna została złożona w Karabachu. W sprawozdaniu Współprzewodniczący doceniali podejmowane wysiłki i zachęcali do utrzymania tempa negocjacji[38]. W kolejnych wspólnych oświadczeniach z Paryża (15 lutego), Genewy (14 marca) i Wiednia (13 lipca) również została wyrażana aprobata dla dalszych rozmów i podejmowanych wysiłków[39].

---

[34] *Report of the CO-Chairs of the OSCE Minsk Group*, 30.12.2004.

[35] F. Ismailszade, *Nagorno-Karabakh Conflict: Time-out until 2009*, Central Asia- Caucasus Analyst 2007, nr 11, s. 12.

[36] *Statement of the Conflict Dealt with by the OSCE Minsk Group*, 6.12.2005.

[37] B. A. T., Graham, *Nagorno-Karabkh in Limbo*, The Middle East Quarterly 2009, nr 4, s. 55-56.

[38] *Joint Statement by the Minsk Group Co-Chairs, 29.01.2007.*

[39] *Joint Statement by the Minsk Group Co-Chairs, 15.02.2007.*

Przełamania negocjacyjnego pata w latach 2007-2008 spodziewano się po zmianach na szczeblach władzy w Armenii i Azerbejdżanie. Sami Współprzewodniczący byli świadomi, że daje to szanse na postęp, jednak w cieniu prowadzonych kampanii wyborczych[40]. Kolejnym katalizatorem do rozmów była sytuacja w Abchazji i Osetii Południowej, która dała światu przykład, że zamrożone konflikty po latach mogą wybuchnąć ze wzmożoną siłą. Na zakończenie impasu w Karabachu wpływ miało również zbliżenie Turcji i Armenii, od stuleci wrogich sobie państw[41]. Czynniki te przyczyniły się do odbycia szeregu spotkań, na których doszło do intensyfikacji wysiłków nad modyfikacją tzw. *ustaleń madryckich*[42], opracowanych na konferencji w Madrycie w listopadzie 2007 r. Ustalenia te zostały oparte na zasadach zawartych w Akcie Końcowym KBWE z Helsinek z 1975 r. głównie odnoszących się do powstrzymania od groźby użycia siły, integralności terytorialnej, równości praw i samostanowienia narodów[43].

W tym okresie zauważalny jest wzrost udziału Rosji w procesie mediacyjnym między stronami. W listopadzie 2008 r. doszło bowiem do podpisania tzw. deklaracji moskiewskiej, która mimo że nie wykraczała poza ogólniki, była jednak pierwszym dokumentem od 1994 r. podpisanym przez przywódców Armenii i Azerbejdżanu. Eksperci wskazują na fakt, że Rosja dąży do rozwiązania konfliktu, bowiem byłby to krok w odbudowie pozycji Rosji na Kaukazie Południowym[44]. Intensywne poszukiwania rozwiązania wznowili Współprzewodniczący, którzy na szczycie G8 w Soczi w lipcu 2009 r. poinformowali o opracowaniu i przedłożeniu zaktualizowanej wersji *zasad madryckich*. Dobrze rokowało osiągnięcie porozumienia Alijewa i Serkisjana w sprawie treści preambuły do nowej wersji zasad, bowiem zobowiązali się do pokojowego rozwiązania sporu w ramach prawa międzynarodowego. Ostateczny projekt został ujawniony 15 marca 2010 r. przez Ministra Spraw Zagranicznych Azerbejdżanu Elmara Mammadyarova, który zakładał stopniowe, a nie pakietowe rozwiązanie[45]. Mimo wzy-

---

[40] *Statement by CO-Chairmen of the OSCE Minsk Group, 13.07.2007.*

[41] *Nagorno-Karabakh: Getting to a breakthrough*, ICG Europe Briefing No 55, 07.11.2009, http://www.crisisgroup.org/~/media/Files/europe55_nagorno_karabakh_getting_to_a_breakthrough.ashx, [dostęp: 13.02.2013].

[42] Obejmowały 6 punktów m.in. powrót miast i okolic Górskiego Karabachu pod kontrolę Azerbejdżanu, ostateczny status prawny miał być określony w przyszłości czy prawo wszystkich uchodźców i przesiedlonych do pierwotnych miejsc rezydowania; M. Dietzen, *A New Look at Old Principles: Making the Madrid Document Work*, Caucasus Edition 2011, nr 4.

[43] *Nagorno Karabakh 1994-2007*, http://www.globalsecurity.org/military/world/war/, [dostęp: 01.03.2013].

[44] W. Górecki, *Moskwa próbuje rozwiązać problem karabaski*, Tydzień na Wschodzie 2008, nr 35, s. 1.

[45] Pierwsza faza miała obejmować wycofanie armii ormiańskiej z: Agdam, Fizuli, Djebrail, Zangelan i dzielnic Gubadili graniczących z GK, a także 13 wiosek w rejonie laczyńskim. Drugi etap zakładał wycofanie sił okupacyjnych z Laczynu i Kelbajaru; powrót do GK dawnej ludności azerskiej, a następnie określenie statusu Karabachu.

wania władz do podjęcia konkretnych decyzji negocjacje rozciągały się w czasie[46].

W procesie pokojowym niezaprzeczalnie najważniejszą rolę odgrywa OBWE, chodź należy wspomnieć również o wysiłkach podmiotów międzynarodowych, takich jak: ONZ, Rady Europy (RE) czy UE.

W 1993 r. Rada Bezpieczeństwa ONZ (RB ONZ) podjęła kilka decyzji odnoszących się do sytuacji w regionie Górskiego Karabachu. Przyjęto wówczas cztery rezolucje nr: 822, 853, 874 i 884. Pierwsza z nich przyjęta 30 kwietnia po niepokojąco pogarszających się stosunkach Armenii i Azerbejdżanu, a także późniejszej eskalacji działań zbrojnych i sytuacji humanitarnej w regionie[47]. Rada w rezolucji 853, poza potwierdzeniem postanowień zawartych w poprzedniej rezolucji, wskazała wyraźnie na konieczność poszanowania suwerenności, integralności terytorialnej Azerbejdżanu i innych państw regionu. Po raz pierwszy wskazano wprost, że to Azerbejdżan jest państwem, wobec którego naruszana jest wyżej wymieniana zasada prawa międzynarodowego. W tym dokumencie po raz pierwszy pojawiło się wezwanie do społeczności międzynarodowej o niedostarczanie broni i sprzętu wojskowego, który mógłby przyczynić się do eskalacji konfliktu[48]. W rezolucji 874 Rada wezwała strony do przestrzegania zawieszenia broni oraz powtórzyła swoje poparcie dla działań GM[49]. Po raz pierwszy użyto wówczas sformułowania, że trwający konflikt obejmuje nie tylko terytorium Górskiego Karabachu, lecz także obszaru wokół niego. Należy zwrócić uwagę, że został w niej wyrażony apel do państw regionu, aby powstrzymać się od aktów, które mógłby spowodować zaostrzenie się konfliktu. W ostatniej rezolucji z 1993 r. potępione zostały ataki na cywilów i seria bombardowań w Azerbejdżanie. Rada zwróciła się do Sekretarza Generalnego i międzynarodowych agencji o udzielenie natychmiastowej pomocy humanitarnej[50]. W podanych dokumentach Rada potwierdziła przynależność spornego terytorium do Azerbejdżanu, jednak nigdy nie określiła Armenii jako agresora.

Problem Górskiego Karabachu na forum ONZ był podejmowany również w latach późniejszych, ostatecznie w 2008 r. kiedy to 39 członków ONZ (oprócz GM) przyjęło rezolucję pt. *Sytuacja na okupowanym terytorium Azerbejdżanu*. Przyjęcie dokumentu było bezdyskusyjnym sukcesem strony azerbejdżańskiej, bowiem jednoznacznie potwierdzono nim integralność terytorialną Azerbejdżanu oraz prawo wypędzonej po wojnie 1993-1996 r. ludności azerskiej do powrotu na zasiedlone przed konfliktem zie-

[46] M. Titizian, *Sargsyan, Aliyev hold summit as Baku issues an ultimatum,* The Armenian Reporter 2009, nr 140, s. 3.

[47] *Resolution 822 (1993), 30. 04.1993*.

[48] *Resolution 853 (1993), 29.07.1993.*

[49] *Resolution 874 (1993), 14.10.1993.*

[50] *Resolution 884 (1993), 12.11.1993.*

mie. Armenia została zobowiązana do natychmiastowego wycofania wojsk okupacyjnych z terenów przynależących do Azerbejdżanu. Realnych korzyści podpisania tego aktu nie było, obserwatorzy uważają, że miał jedynie charakter propagandowy[51].

Ponieważ Armenia i Azerbejdżan zostały przyjęte do grupy państw członkowskich Rady Europy w 2001 r., organizacja ta również zajęła się problemem Karabachu. We wrześniu 2002 r. przyjęto rezolucje 1304 i 1305 (2002) na temat honorowania zobowiązań przez strony, które stwierdzały, że: *Armenia i Azerbejdżan będą utrzymywać regularne kontakty wysokiego szczebla w celu osiągnięcia odpowiedniego rozwiązania konfliktu. Wyrażały również obawy, co do panującego impasu negocjacyjnego w sprawie konfliktu i nadzieję, że proces negocjacji doprowadzi do zadowalającego rozwiązania konfliktu terytorialnego zgodnie z zasadami RE i prawem międzynarodowym*[52]. W 2005 r. wydano rezolucję nr 1416, w której Zgromadzenie Parlamentarne wyraziło ubolewanie, że spór jest nierozwiązany od przeszło 10 lat. Potwierdzono fakt okupacji pewnych terenów Azerbejdżanu oraz wskazano, że niepodległość, czy secesja mogą być osiągane jedynie środkami prawnymi przy demokratycznym poparciu miejscowej ludności. W rezolucji podkreślono również niedopuszczalność działań zbrojnych prowadzących do masowych przesiedleń ludności. Zgromadzenie przypomniało o rezolucjach RB ONZ i wezwało zainteresowane strony do ich przestrzegania[53]. Ważną kwestią poruszoną przez Zgromadzenie jest możliwość oddania sporu pod rozstrzygnięcie Trybunału Sprawiedliwości na podstawie art. 36 ust 1 statusu MTS w związku z art. 93 ust. 1 Karty NZ[54]. Aktualnie analiza sprawozdań z posiedzeń Zgromadzenia Parlamentarnego potwierdza, że konflikt jest jednym z problemów, którymi RE musi się zająć w przyszłości. Podejmowane są również próby organizacji spotkań stron pod auspicjami RE, jednak ze strony Armenii brak woli politycznej.

Do pokojowej dyskusji na temat Górskiego Karabachu dołączyła się Organizacja Konferencji Islamskiej. Jej stanowisko warte jest odnotowania ze względu na charakter państw członkowskich. Jak pisze S. Cornell podczas spotkania Ministrów Spraw Zagranicznych w 1992 r. w Stambule wyrażono solidarność z Azerbejdżanem wobec ekspansjonistycznej polityki

---

[51] E. Atłasik, *Górski Karabach. Na razie status quo*, http://www.stosunkimiedzynarodowe.pl/górski-karabach-na-razie-status-quo, [dostęp: 13.02.2013].

[52] D. Stern, *Background paper on the Nagorno-Karabak conflict,* http://www.coe.int/t/f/com/dossiers/evenements/2003-04-jeunes-conflit/nagorno_conflict.asp, [dostęp: 13.02.2013].

[53] *Council of Europe, Parliamentary Assembly, resolution 1416 (2005),* The conflict over the Nagorno-Karabakh region dealt with by OSCE Minsk Conference, 25 January 05.

[54] S. Bieleń, *Prawo w stosunkach międzynarodowych. Wybór dokumentów,* Warszawa 2004, s. 30-57.

Armenii[55]. W 2003 r. w dniach 16-17 października odbyła się 10 sesja Szczytu Konferencji, na której przyjęto rezolucję pt. *W sprawie agresji Republiki Armenii wobec Republiki Azerbejdżańskiej*. Jednoznacznie Armenia została w nim zakwalifikowana jako agresor na suwerenne państwo – Azerbejdżan. Członkowie Organizacji potępili akt agresji oraz zaapelowali do Rady Bezpieczeństwa ONZ o podobną kwalifikację i podjęcie działań na bazie rozdziału VII Karty NZ. Dokument wyrażał również apel o wycofanie wojsk ormiańskich z okupowanych terenów oraz poszanowanie integralności i suwerenności Azerbejdżanu. Wszystkie działania zbrojne dokonane przez siły ormiańskie na ludności cywilnej zostały zakwalifikowane jako zbrodnie przeciw ludzkości. Podobny charakter miały również inne oświadczenia przyjmowane na forum Konferencji np.: deklaracja bakijska i rezolucja nr 9/33-P przyjęte na 33 sesji Organizacji Konferencji Islamskiej 19-21 czerwca 2006 r. Stanowisko Organizacji jest istotne dla Azerbejdżanu jako państwa islamskiego. Wydane rezolucje mają charakter ideologiczny, wynikający z braku bezstronności. Brak obiektywizmu i stronniczość w wydawaniu opinii sprawia, że nie można traktować jej działań jako wkładu w proces pokojowy. Należy jedynie traktować go jako wsparcie polityczne jednego z forów międzynarodowych[56].

Ostatnią z instytucji, której rolę należy podkreślić, jest Unia Europejska. Stabilność w rejonie Kaukazu Południowego jest dla niej istotna ze względu na interesy w regionie. Wznowienie konfliktu stanowi zagrożenie dla bezpieczeństwa energetycznego (dostawy z morza kaspijskiego). Historia współpracy między UE a Azerbejdżanem rozpoczęła się w 1993 r. W dniu 7 kwietnia wydano oświadczenie dotyczące konfliktu, w którym Wspólnota i jej członkowie wyrazili zaniepokojenie pogłębiającym się konfliktem. W tym okresie UE starała się podejść do problemu z pozycji bardziej neutralnej, nie wskazując agresora. We wrześniu 1993 r. nowe operacje ormiańskich sił zawodowych w regionie przygranicznym zmusiły organizację do wydania jeszcze jednego oświadczenia. Dokument ten potępił ataki na Azerbejdżan i wyraził zaniepokojenie znacznie zwiększoną liczbą uchodźców. Początkowo Unia wykazała bardzo małe zainteresowanie sytuacją na Kaukazie, ponieważ jest ośrodkiem czysto gospodarczym, a konflikt nie jest wliczony w strategię działalności organizacji[57]. Od 2003 r. UE jest aktywnym graczem na Kaukazie – wyznaczono wówczas Przedstawiciela UE do spraw Kaukazu Południowego, zaczęto utrzymywać przedstawicieli dyplomatycznych w obu krajach. Wspólnota może rozwiązać konflikt podczas szczytów z Rosją i Turcją – kluczowymi podmiotami zewnętrznymi w kon-

[55] S. Cornell, *Conflict Theory and the Nagorno-Karabakh Conflict: Guidelines for a Political Solution*? Stokholm 1997, s. 11.

[56] S. Kardaś, *Spór wokół…,* wyd. cyt., s. 176.

[57] E. Abdullayev, *The Naqorno-Karabakh problem in the light of international law*, Baku 2005, s. 101-103.

flikcie. Projekt ten byłby wzmocniony dźwignią gospodarczą i wojskową. Efektem rozmów powinno być doprowadzenie do rozmieszczenia misji obserwacyjnej. W krótkiej perspektywie UE powinna przyczynić się do budowania środków zaufania, a także odnieść się do zasad madryckich[58]. Aby stać się bardziej aktywna, powinna zwiększyć swoją widoczność polityczną, nie tylko czekać na efekty GM, lecz także zadeklarować pomoc w planach pokojowych, stworzyć lepsze warunki do negocjacji.

Konflikt o Górski Karabach pierwotnie był konfliktem regionalnym, z czasem do rywalizacji dołączyły się organizacje międzynarodowe. Jako pierwsza próby negocjacyjne podjęła OBWE, której wysiłki niestety okazały się nieskuteczne. Swój wkład w proces negocjacyjny mają również inne organizacje m.in. Organizacja Konferencji Islamskiej, która okazała wsparcie Azerbejdżanowi ze względu na solidarność religijną. Żadna z organizacji nie znalazła złotego środka na rozwiązanie problemu Karabachu, działania jedynie umożliwiają dialog i pielęgnują współpracę miedzy państwami, rozważając coraz nowsze warianty.

Bibliografia

1. Abasov A., Khachatrian H., *The Karabakh conflict variants of settlement: concepts and reality*, Baku-Yerevan 2006.
2. Abdullayev E., *The Naqorno-Karabakh problem in the light of international law*, Baku 2005.
3. Atłasik E.*, Górski Karabach. Na razie status quo*, http://www.stosunkimiedzynarodowe.pl/górski-karabach-na-razie-status-quo.
4. *Azerbejdżan ponownie ostrzega przed wojną o Karabach*, Tydzień na Wschodzie 2011, nr 6.
5. *Azerbejdżan się zbroi*, Tydzień na Wschodzie 2010, nr 36.
6. BBC Monitoring Select Central Asia and South Caucasus, 7 December 2004.
7. *Berkley Program in Soviet and Post-Soviet Studies*, Working Paper Series Winter 2001.
8. Bieleń S., *Prawo w stosunkach międzynarodowych. Wybór dokumentów,* Warszawa 2004.
9. *Comprehensive Agreement to Resolve the Nagorno-Karabakh Conflict,*
10. Cornell S., *Conflict Theory and the Nagorno-Karabakh Conflict: Guidelines for a Political Solution*? Stokholm 1997.
11. Cornell S., Starr S., *The Caucasus: A Challange for Europe,* Silk Road Paper June 2006.

[58] M. Siddi, *Engaging external actors: The EU in the geopolitics of the Nagorno-Karabakh conflict*, Institut fur Europeische Politik 2012, nr 3, s. 3-5.

12. *Council of Europe, Parliamentary Assembly, resolution 1416 (2005),* The conflict over the Nagorno-Karabakh region dealt with by OSCE Minsk Conference, 25 January 2005.

13. Dietzen M., *A New Look at Old Principles: Making the Madrid Document Work*, Caucasus Edition 2011, nr 4.

14. *First Additional Meeting of the Council of CSCE, II. Summary of Conclusions,* 24.03.1992.

15. Górecki W., *Moskwa próbuje rozwiązać problem karabaski,* Tydzień na Wschodzie 2008, nr 35.

16. *Górski Karabach zwraca się do UE*, http://www.kresy.pl/wydarzenia,polityka?zobacz/gorski-karabach-zwraca-sie-do-ue.

17. Graham B., *Nagorno-Karabkh in Limbo*, The Middle East Quarterly 2009, nr 4.

18. Ismailszade F., *Nagorno-Karabakh Conflict: Time-out until 2009*, Central Asia-Caucasus Analyst 2007, nr 11.

19. Iwańczuk K., Kapuśniak T. (red. nauk.), *Region Kaukazu w stosunkach międzynarodowych*, Lublin 2008.

20. *Joint statement by the Minsk Group Co-Chairs, 29.01.2007.*

21. *Joint Statement by the Minsk Group Co-Chairs, 15.02.2007.*

22. Konarzewska N., *Geneza, przebieg i konsekwencje konfliktu w Górskim Karabachu*, praca magisterska UW, Warszawa 2010.

23. Lejman M., *Azerbejdżan: W cieniu konfliktu karabachskiego*, http://www.korespondent-wschodni.org/analizy/armenia-w-cieniu-konfliktu-konfliktu-karabaskiego-analiza-m-lejman.

24. *Lisbon Document 1996, Annex I, Statement of the delegation of Armenia, 3.12. 1996*.

25. *Lisbon Document 1996, Annex II, Statement of the delegation of Armenia, 3.12. 1996.*

26. Malendowski W., (red. nauk.), *Spory i konflikty międzynarodowe. Aspekty prawne i polityczne*, Wrocław 2000.

27. Martirosyan T., *Key West Talks on Nagorno-Karabakh: Will the Caucasian Knot Be Cut?*, Central Asia-Caucasus Analyst 9 May 2001,

28. Migdalovitz C., *Armenia-Azerbaijan Conflict*, CRS Issue Brief for Congress 8 August 2003.

29. *Minsk Group proposal ('common state deal'),*

30. *Nagła zmiana politycznego krajobrazu Armenii oddala rozwiązanie problemu Górnego Karabachu*, Tydzień na Wschodzie 1998, nr 5.

31. *Nagorno Karabakh 1994-2007*, http://www.globalsecurity.org/military/world/war/ nagorno-karabakh-3.htm.

32. *Nagorno-Karabakh: a Plan for Peace*, ICG Europe Report NO 167, 11 October.

33. *Nagorno-Karabakh: Getting to a breakthrough*, ICG Europe Briefing No 55, 07.11.2009,http://www.crisisgroup.org/~/media/Files/europe/b55_nagorno_karabakh_getting_to_a_breakthrough.ashx.

34. Nygren B., *The rebuliding of great er Russia: Putin's foreign policy towards the CIS countries*, New York 2007.

35. Paul A., *Nagorno-Karabakh – A ticking time bomb*, European Policy Centre Commentary 2010, nr 9.

36. Poghosyjan A., *EU's Current and Possible Role in the Nagorno-Karabakh Conflict Resolution Process*, http://www.academia.edu/1157957/EUs_Current_and_Possible_Role_in_the_NagornoKarabakh_Conflict_Resolution_Process.

37. Potier T.*, Nagorno-Karabakh: Ever Closer to a Settlement, Step-by-Step*, http://www.core-hamburg.de/documents/yearbook/english/09/Potier-en.pdf.

38. *Report of the CO-Chairs of the OSCE Minsk Group*, 30.12.2004.

39. *Resolution 822 (1993), 30. 04.1993*.

40. *Resolution 853 (1993), 29.07.1993.*

41. *Resolution 874 (1993), 14.10.1993.*

42. *Resolution 884 (1993), 12.11.1993.*

43. RFE/RL, *Armenian, Azerbaijani Presidents Agree On Preamble to Madrid Principles,* http://reliefweb.it/report/armenia/armenian-azerbaijani-presidents-agree-preample-madrid-principels.

44. Siddi M., *Engaging external actors: The EU in the geopolitics of the Nagorno-Karabakh conflict*, Institut fur Europeische Politik 2012, nr 3.

45. *Statement by CO-Chairmen of the OSCE Minsk Group, 13.07.2007.*

46. *Statement of the Conflict Dealt with by the OSCE Minsk Group*, 6.12.2005.

47. Titizian M., *Sargsyan, Aliyev hold summit as Baku issues an ultimatum,* The Armenian Reporter 2009, nr 140.

48. Waal de T., *Black Garden: Armenia and Azerbaijan through peace and war,* New York 2003.

49. Wróbel J., *Karabaski proces pokojowy – stan obecny i perspektywy uregulowania konfliktu*, Tydzień na Wschodzie 12.04.2001, nr 5.

50. Yanusov A., *Azerbejdżan w nadziale XXI wieka: konflikty i potencjalnyje ugrozy,* Baku 2007.

Magdalena Centkowska

SOLVING THE NAGORNO-KARABAKH CONFLICT – OVERVIEW OF PEACE INITIATIVES

Abstract: Unsolved international disputes that can finally lead to or resume military operations are the challenge of contemporary world. One of them is the conflict in Nagorno-Kakabakh, inhabited by Armenians, which territorially is supposed to belong to Azerbaijan. Attempts to avert the conflict were conducted by international organizations. However, despite many diplomatic measures, their activity seems to be little effective. The article presents initiatives taken by OSCE, UN, the Council of Europe and EU in the period of 2000-2012 taking into consideration the political situation in both warring republics and the reaction that those initiatives caused within the international community.